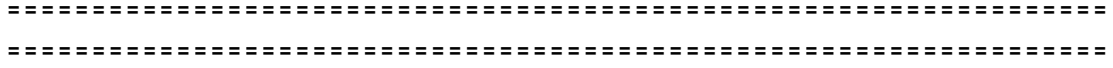

וישב
ה' תשע"א
כתובת:
Oraysa10@gmail.com
il.com

אורח ויהודה

= פרשת וישב =

מעשה יהודה

(לח, א) ויהי בעת ההוא ויבא יהודה מאת אָזוּיו ויט עד איש עד־לְמוֹי וישמו זִירָה: (ב) ויבא שָׁם יְהוּדָה בת איש כְּנַעֲנִי וישמו שוֹעַ ויקָוֶזָה ויבא אֶלֶיהָ: (ג) ותהר ותלד בן ויקרא את שְׁמוֹ עֵר: (ד) ותהר עוד ותלד בן ויקרא את שְׁמוֹ אוֹנָן: (ה) ותסוף עוד ותלד בן ויקרא את שְׁמוֹ שִׁלָּה ויהי בכּוֹיב בְּלִדְתָהּ אָתּוֹ: (ו) ויקָוֶז יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וישמה תִּמְרָה: (ז) ויהי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי ה' וימַתְהוּ ה': (ח) ויאמֹר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל אִשְׁתִּי אֲזוּיָה ויבִּים אֶתָּה ויהָקֵם זֶרַע לְאֲזוּיָה: (ט) וידַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יְהִיָּה הַזֶּרַע ויהי אִם בֹּא אֶל אִשְׁתִּי אֲזוּיוֹ וישוּת אֶרְצָה לְבִלְתִּי נָתַן זֶרַע לְאֲזוּיוֹ: (י) וירַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה וימַת גַּם אָתּוֹ: (יא) ויאמֹר יְהוּדָה לְתִמְרָה כִּלְתּוֹ שִׁבְי אֶלְמֶנָה בֵּית אָבִיךָ עַד יִגְדַּל שִׁלָּה בְנִי כִי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאֲזוּיוֹ וְתִלְךָ תִּמְרָה וְתֵשֵׁב בֵּית אָבִיךָ: (יב) וירְבוּ הַיָּמִים וְתָמַת בַּת שוֹעַ אִשְׁתִּי יְהוּדָה ויָנֹחַם יְהוּדָה ויעַל עַל גְּזוּי צֶאֱנוּ הוּא וזִירָה רַעְהוּ הַעֲדִלְמוֹי תִּמְנַתָּה: (יג) ויַגֵּד לְתִמְרָה לְאָמֹר הֲנִה זָמִיךָ עִלָּה תִּמְנַתָּה לָנוּ צֶאֱנוּ: (יד) וְתִסַּר בְּגָדֵי אֶלְמֶנָתָה מִעֲלֶיהָ וְתִכְסַּב בַּצִּיפָה וְתִתְעַלֵּף וְתֵשֵׁב בְּפִתְחוֹ עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל דְּרָף תִּמְנַתָּה כִּי רָאִתָּה כִּי גָדַל שִׁלָּה וְהוּא לֹא נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה: (טו) ויִרְאֶה יְהוּדָה ויִזְשַׁבֶּה לְזוֹנָה כִּי כִסְתָה פְּנֵיהָ: (טז) ויט אֶלֶיהָ אֶל הַדְּרָף ויאמֹר הֲבָה זֹא אָבּוֹא אֵלֶיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כִלְתּוֹ הוּא וְתִאמַר מַה תִּתֵּן לִי כִּי תָבּוֹא אֵלַי: (יז) ויאמֹר אֲנֹכִי אֲשַׁלּוּחַ גְּדֵי עֹזִים מִן הַצֹּאן וְתִאמַר אִם תִּתֵּן עֲרִבּוֹן עַד שְׁלֹנֹף: (יח) ויאמֹר מַה הָעֲרִבּוֹן אֲשֶׁר אֶתֵּן לָךְ וְתִאמַר זֹזְתָּמָךְ וּפְתִילֶךָ וּמוֹטָךְ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ ויִתֵּן לָהּ ויבֹא אֶלֶיהָ וְתִהְיֶה לוֹ: (יט) וְתִקַּם וְתִלְךָ וְתִסַּר צִיפָה מִעֲלֶיהָ וְתִלְבַּשׁ בְּגָדֵי אֶלְמֶנָתָה: (כ) וישלּוּחַ יְהוּדָה אֶת גְּדֵי הָעֹזִים בְּיַד רַעְהוּ הַעֲדִלְמוֹי לְקִנּוּת הָעֲרִבּוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצָּאָה: (כא) וישַׁאל אֶת אֲנָשֵׁי מִקְדָּמָה לְאָמֹר אִיָּה הִקְדִּישָׁה הוּא בְּעֵינַיִם עַל הַדְּרָף ויאמְרוּ לֹא הִיָּתָה בְּזָה קִדְשָׁה: (כב) וישֵׁב אֶל יְהוּדָה ויאמֹר לֹא מִצָּאָתִיךָ וְגַם אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹם אָמְרוּ לֹא הִיָּתָה בְּזָה קִדְשָׁה: (כג) ויאמֹר יְהוּדָה תִּקּוּז לָהּ פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז הֲנִה שְׁלֹנֹתִי הַגְּדֵי הֲנִה וְאֶתָּה לֹא מִצָּאָתָה: (כד) ויהי כְּמוֹשֵׁלשׁ זֹדְרָשִׁים ויַגֵּד לִיהוּדָה לְאָמֹר וְנָתַתָּ תִּמְרָה כִּלְתֶךָ וְגַם הֲנִה הָרָה לְזוֹנָיִם ויאמֹר יְהוּדָה

הוציא אותה ותשורף: (כח) הוא מוצאת והיא שְׁלֹזָה אֵל זְמוּיָהּ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלָה לֹא אֲנֹכִי הָרָה וְתֹאמֶר הַכֹּהֵן נָא לְבִי הַזֹּתָמֹת וְהַפְתִּילִים וְהַמְטָה הָאֵלָה: (כז) וַיִּכַּר יְהוָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמְּנִי כִי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיהָ לְשֵׁלָה בְּנִי וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ: (כז) וַיְהִי בַעֲת לְדַתָּהּ וְהִנֵּה תְאוּמִים בְּבִטְנָהּ: (כח) וַיְהִי בְּלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן יָד וְתִקְוֹז הַמִּינְלָדָת וְתִקְשֶׁר עַל יָדוֹ שְׁנֵי לֵאמֹר זֶה יֵצֵא רֵאשֶׁנָּה: (כט) וַיְהִי כַּמְשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יֵצֵא אֲזוּזִי וְתֹאמֶר מַה פָּרַצְתָּ עָלַי פָּרִץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרִץ: (ל) וְאֲזוּר יֵצֵא אֲזוּזִי אֲשֶׁר עַל יָדוֹ הַשְּׁנֵי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זְרוּז: ס

שאלות:

(א) וַיְהִי בַעֲת הַהוּא - לא נודע על איזה עת מדובר, ומה התועלת בידיעת העת ההיא. וַיִּרַד יְהוָה מֵאֵת אֲזוּזִי - מדוע נאמר וירד ולא וילך. גם ההדגשה 'מאת אחיו' צ"ב, מבית אביו היל"ל. וַיֵּט עַד אִישׁ עַדְלָמִי וַיִּשְׁמוּ זוֹיָרָה - צ"ב מדוע ישיבתו עם איש עדולמי נחשבת לויט, ואמר 'עד' כאילו היה זה מרחק גדול לעומת אחיו. עוד צ"ב מדוע מוזכר בתחילה כאיש עדולמי ורק אח"כ מזכיר ששמו חירה, מדוע לא אמר הכתוב עד חירה העדולמי. גם צ"ב מה תועלת לנו בידיעת שם האיש ושם מקומו, ומה תועלת לנו בידיעת האיש להמשך סיפור הדברים. (ב) וַיִּרָא שָׁם יְהוָה בַּת אִישׁ כְּנַעֲנִי וַיִּשְׁמוּ שׁוּעַ וַיִּקְוֹזָה וַיָּבֵא אֶלֶיהָ - צ"ב מדוע הכתוב מאריך בלקיחתה, שראה אותה ולקחה ובא אליה, ודי היה באמרו ויקח את בת שוע. כיו"ב צ"ב מדוע צריכים לדעת שהיתה בת איש כנעני, ושמו, ולכאורה ידיעת שמה של האשה נצרך לנו יותר מידיעת שם אביה. (ג) וַתֵּהָרַ וַתִּלְדַּ בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ עֵר - הנה דרך הכתוב, שמזכיר טעם נתינת השם כאשר הוא מספר שקראו לו שם, וכאן לא ביאר טעם שמו. (ד) וַתֵּהָרַ עוֹד וַתִּלְדַּ בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אוֹנָן - צ"ב מדוע נקרא כן, ומדוע בבן זה היא קראה את שמו. (ה) וַתִּסָּף עוֹד וַתִּלְדַּ בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בְּכֹזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ - צ"ב, מדוע לא נזכר 'ותהר' כמו שהזכיר בשנים הראשונים. גם לשון 'ותוסף' צ"ב. גם טעם שמו צ"ב וכנ"ל. עוד צ"ב מדוע נזכר שהיה בכזיב בלדתה אותו, ולשם מה נזכר שהוא היה כי היא היכן היתה. (ו) וַיִּקְוֹז יְהוָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וַיִּשְׁמָה תְּבֹר - צ"ב מדוע יהודה לקחה ולא לקח ער בעצמו. מדוע מודגש שהיה ער בכורו. מדוע נזכר שם האשה ולא נזכר שם אביה ומקומה. (ז) וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוָה רַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּמְתְּהוּ ה' - גם כאן צ"ב ההדגשה שהיה בכורו. גם צ"ב מדוע היה רע בעיני ה'. ומדוע נזכר ב' פעמים שם ה', ולא נאמר 'וימיתוהו' בלבד. (ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְאוֹנָן בֵּא אֵל אִשְׁתְּ אֲזוּיָהּ וַיְבִיב אֶתְהָ וְהָקָם זֶרַע לְאֲזוּיָהּ - יש צורך לבאר אריכות הדברים ופירסם. (ט) וַיִּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יְהִיָה הַזֶּרַע - צ"ב איך ידע, ומדוע לא יחשב לזרעו, הלא ודאי שלכל ענין יהיה נחשב לבנו. וְהָיָה אִם בָּא אֵל אִשְׁתְּ אֲזוּזִי - לכאורה היל"ל ויהיה כבא אל אשת אחיו. וְשִׁזוֹת אֶרְצָה לְבִלְתִּי נִתֵּן זֶרַע לְאֲזוּזִי - צ"ב שהרי מריש הפסוק ידענו שמשום שלא לו יהיה הזרע לכן השחית ארצה, ומדוע מוסיף הכתוב עוד לבלתי נתן זרע לאחיו. (י) וַיִּזְרַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה - צ"ב ההדגשה 'אשר עשה',

הלא על הנזכר לעיל נאמר וירע בעיני ה'. וימות גם אתו - צ"ב 'גם', שחטאו מפורש ודי באמרו וימת אותו. (יא) ויאמר יהודה לתמר כלתו - צ"ב מדוע מודגש שתמר כלתו, הלא ידענו זאת, והיל"ל או לתמר או לכלתו. שבי אלמנה בית אביה - צ"ב מה הפירוש שבי אלמנה, הלא אלמנה היא מציאות, והיל"ל שבי בית אביך. עד יגדל שילה בני - צ"ב ההדגשה 'בני', הלא ידענו זאת. כי אמר פן ימות גם הוא כאזויו - מדוע ימות כאחיו, ומדוע תועיל לה ההמתנה שיגדל שלה. ותלך תמר ותישב בית אביה - קצת צ"ב מדוע שלחה לבית אביה, ומדוע לא יכלה להמתין בביתו עד יגדל שלה.

(יב) וירבו הימים - לא נתבאר איזה ימים נתרבו. ותמות בת שיע אשת יהודה - מדוע נזכר שוב שהיא בת שוע, מדוע לא די באמרו ותמת אשת יהודה. וינזום יהודה - צ"ב לשם מה נזכר ענין התנחומין כאן. ויעל על גזי צאנו - צ"ב מדוע נאמרה תיבת על' ולא תיבת יאל'. הוא וזירה רעהו העדלמי תמננה - לכאורה היה שמו חירה העדולמי, ולפי"ז היל"ל וחירה העדולמי רעהו, תמננה. גם צ"ב מדוע הזכיר את שם המקום. (יג) ויגד לתמר לאביר הגה זומיך עלה תמננה לגו צאנו - צ"ב מדוע הגידו לה זאת, ולשם מה הודגש שעולה בכדי לגזו צאנו, שמה הנפק"מ לשם מה עולה לשם. (יד) ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותישב בפתחו עינים אשר על דרך תמננה כי ראתה כי גדל שילה והוא לא נתנה לו לאשה - הנה טעמה של תמר במעשה זה, תמוה וסתום. וגם אם היה לה טענה שגדל שלה והיא לא נתנה לו לאשה, מכל מקום מה ההיתר לזנות עם יהודה, שאם זיקת היבוס קושרת אותה לשלה אין כאן זיקה ליהודה. עוד תמוה מאד, מדוע סברה שיהודה יזנה עמה, הלא ידעה ממעלת יהודה וקדושתו, וכיצד זה סברה שיעשה כזאת. (טו) ויראה יהודה ויזשבה לזונה כי כסתה פניה - גם זה צ"ב, מדוע כסתה פניה, הלא עדיף היה שיראה את פניה ותשאלהו מדוע זה לא נתנה לשלה בנו. (טז) ויט אליה אל הדרך - הלא היא ישבה בפתח עינים בפרשת דרכים, ומדוע היה צריך לנטות אליה אל הדרך. ויאמר הבה זא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא - וכי אם ידע שכלתו היא היה נמנע מהדבר, הלא גם זונה עצמה אין ראוי לו. ותאמר מיה תתן לי כי תבוא אלי - צ"ב אריכות דבריה, שדי היה באמרה מה תתן לי, וכדרך הזונות שמבקשות אתנן. (יז) ויאמר אנכי אשלוז גדי עינים מן הצאן ותאמר אם תתן ערבון עד שילוזך - צ"ב לשם מה הוא מזכיר 'מן הצאן', ולשם מה הוא אומר שהגדי הוא גדי 'עזים'. (יח) ויאמר מיה הערבון אשר אתן לך - צ"ב כיצד זה נתן יהודה שהיא תחליט מה הערבון שיתן. ותאמר זותמך ופתילך ומיטף אשר בידך - צ"ב שבקשה ג' ערבונות ולא ערבון אחד. ומדוע בקשה דוקא ג' אלו. עוד צ"ב לשם מה הדגישה 'אשר בידך'. ויתן לה ויבא אליה ותהר לו - צ"ב שתיבת 'לוי' מיותרת.

(יט) ותקם - צ"ב מדוע נזכר ותקם. ותלך - גם זה צ"ב, שהרי לא פירש להיכן הלכה. והיל"ל ותשב בית אביה. ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה - אריכות דברים הוא, ולא מובן לשם מה נצרך לנו לדעת כל זה. (כ) וישלוז יהודה את גדי העינים ביד רעהו העדלמי לקנות הערבון מיד

הַאִשָּׁה וְלֹא מִצָּאָה - צ"ב למה הוא מכונה העדולמי ולא נזכר בשמו, או וישלח ביד חירה. עוד צ"ב, הלא עיקר השילוח צריך להיות בכדי לשלם שכרה, ומדוע אמר הכתוב ששלח הגדי בכדי לקחת הערבון. (כא) וַיִּשְׂאֵל אֶת אִנְשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אֵיךְ הִקְדַּשְׁתָּהּ הוּא בְּעֵינֵינוּ עַל הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא הִיָּתָה בָּזֶה קְדֻשָּׁה - צ"ב כיצד ידעו שהם אנשי מקומה. עוד צ"ב לשם מה נזכרו דבריהם בכתוב. (כב) וַיֵּשֶׁב אֶל יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מִצָּאָתֶיךָ וְגַם אִנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא הִיָּתָה בָּזֶה קְדֻשָּׁה: (כג) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקְוֹז לָהּ כִּן נִהְיָה לְבוֹי הַגֵּזָה שְׁלֹוֹתַי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מִצָּאָתָה: ק"ק, הלא אתנן הוא תשלום שכר, וצריך לבדוק ערך הערבון לערך הגדי. עוד צ"ב וכי משום שלא נמצאה זוהי ראייה שמחלה על התשלום.

(כד) וַיְהִי כַּמִּשְׁלֵשׁ יוֹדָשִׁים וַיֵּצֵד לְיְהוּדָה לֵאמֹר וַנִּתֵּן תִּמְרֵי כַּלְתָּךְ וְגַם הַגֵּזָה הָרָה לְזִנּוּנִים - מאחר שלא היה עדים על הזנות, הרי שכל ראיתם היה ממה שהרתה, ומדוע אמרו וגם הנה הרה, הלא זה עיקר הראייה. עוד צ"ב, הלא היא נקבה וצ"ל 'הרתה' לזנונים. עוד צ"ב פשר אמרם 'לזנונים', שעיקר הטענה היא שזנתה תמר והראייה לכך שהנה היא הרתה. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאֹהָ וְתִשְׂרַף - צ"ב מדוע דנו אותה לשרפה. גם צ"ב הלשון הוציאואה, שיאמר שרפואה, ודי בזה. (כה) הוּא מוֹצֵאת וְהִיא שְׁלֹוֹתָה אֶל זִמְיָהּ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אָלָה לּוֹ אֲנֹכִי הָרָה וְהִיא הָרָה וְהִיא הָרָה נָא לְמִי הוֹזַתְמָת וְהַפְּתִילִים וְהַמִּטָּה הָאֵלָה - מדוע הוצרכה לאמר ב' פעמים שיכיר את הערבון, הלא אמרה לאיש אשר אלה לו, ובדאי יכירם. גם אם אין בהם סימן מובהק, מסתמא יכירם בטביעות עינא דתלמיד חכם. עוד צ"ב, מדוע פירטה את הדברים, הלא מיד שיביאו לו את שלשת הדברים מסתמא יראה שהם ג' דברים, ומסתמא גם יזכור שנתן ג' דברים מעין אלו. עוד צ"ב, מה ראייה יש בג' סימנים אלו, שמא הזונה נתנה אותם לתמר, ועתה היא טוענת ממך נתעברתי. (כו) וַיִּכַּר יְהוּדָה - צ"ב מדוע נזכר שיהודה הכיר, שדי היה באמרו ויאמר יהודה צדקה ממני וכו'. וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי - צ"ב הלשון צדקה ממני, שעיקר דבריו צריכים להיות לא זינתה, או צדקה היא, אבל תיבת ממני מיותרת לכאורה. כִּי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיָּה לְשִׁלָּה בְּנִי - צ"ע מה ענין שלה לכאן, הלא עיקר הענין הוא האם זינתה, אבל נתינתה לשלה אינו ענין כעת לנידון. וְלֹא יִסַּף עוֹד לְדַעְתָּהּ - בין למי"ד שלא פסק ובין למי"ד שלא הוסיף, צ"ב כיצד מתקשרים הדברים לריש הפסוק. גם צריך לדעת לשם מה ציין זאת הכתוב.

(כז) וַיְהִי בַּעֲת לְדַתָּהּ וְהִנֵּה תְּאוּמִים בְּבִטְנָהּ - צריך לדעת מהו הגדר 'בעת לדתה', כי להלן הוא אומר ויהי בלדתה, משמע שעוד קודם שהתחילה הלידה נודע שתאומים בבטנה. לפי"ז צ"ב לשם מה נודע עוד קודם הלידה שהם תאומים. עוד צ"ב מדוע נאמר 'בבטנה'. (כח) וַיְהִי בְּלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן יָד וַתִּקְוֹז הַמְּלִכָּה וְהַקֶּשֶׁר עַל יָדוֹ שְׁנֵי לֵאמֹר זֶה יֵצֵא רִאשׁוֹנָה: (כט) וַיְהִי כַּמִּשְׁיֵב יָדוֹ וְהִנֵּה יֵצֵא אֶזְוִי וְהִיא מִה פָּרְצָת עֲלֶיךָ פָּרִץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרִץ: (ל) וְאֶזְוִר יֵצֵא אֶזְוִי אֲשֶׁר עַל יָדוֹ הַשְּׁנֵי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְרוּז: יש מקום להסביר ענין צורת לידתם וטעם שמותם.

ביאורים:

זיווגם של בני אברהם

לכשנתבונן במשפחת בית אברהם, הנה רבקה היתה הנערה שיצאה ראשונה לקראת אליעזר, ובזה נודע שהיא המזומנת לאשה ליצחק. כיו"ב כשיעקב הגיע לחרון, הנה האשה הראשונה שיצאה שפגש היתה רחל בת זיווגו, (ואפשר שלכן היתה רועה, בכדי שבה יפגוש ראשונה). גם יוסף הזמינו הקב"ה בית פוטיפר, ושם היתה מזומנת לו אסנת בתו לו לאשה.

כיו"ב היה ענין יהודה, שמיד בהגיעו לרעהו העדולמי, וירא שם אשה, מזה נודע לו שזוהי המיועדת להיות אשתו. והכתוב מעיד שהיא אכן היתה המיועדת לו, כמ"ש ותמת אשת יהודה. אולם מאחר שלא משום מעלתה הגלויה לקחה לו לאשה, אלא רק משום שראה אותה בבואו שמה, ויהודה בקדשו השכיל שטעם שראה אותה הוא בכדי לקחתה לאשה (שהרי את תמר כלתו לא הכיר), לכן היתה בדיקתו ביחוסה בלבד, והודיע הכתוב שלא היה פגם ביחוסה שהיתה בת איש כנעני ושמו שוע. וכמאמרם 'בת פלוני לפלוני', שבת שוע היא, הראויה לו. ובמדרש (בי"ר פה, ד ובמפרשים שם) שהיה שמו שוע מלשון גדולה וחשיבות, כמו (איוב לד, יט) וְלֹא נִכְרְ שׁוֹעַ לְפָנַי דָּל, (ישעיה לב, ה) וְלִכְלִילִי לֹא יִאָמַר שׁוֹעַ. היינו שמה שהיתה ראויה לו בא לידי ביטוי במה שאביה היה אדם חשוב, [וכעין עפרון שעלה לגדולה משום שאברהם קנה ממנו חלקת שדה, כך גם אביה היה שוע בכדי שיהיה הליקוחין מאדם חשוב].

ובזה תבין כל מעשה תמר, כיצד חישה בדעתה שאם תשב בפתח עינים יהיה לה תועלת, הלא בידעה קדושת יהודה היה עליה להבין שלא יפנה יהודה אל הזנות כלל וכלל.

אבל עפ"י הדברים האלה יובן הענין היטב. שהרי עתה לאחר מות אשתו, ודאי ירצה יהודה לישא אשה, כי לא טוב היות האדם לבדו. ובהכירה את משפחת בית אברהם, הנה עשתה פעולה שעל ידי זה ישכיל יהודה שהיא המיועדת להיות אשתו, שאם על הדרך אשה לקראתו, בידוע שהיא בת זיווגו הנשלחת לו משמים. כי מטרת תמר היתה שיקחנה לאשה ולא למעשי זנות היתה מגמתה. אולם יהודה חשבה לזונה, והיא לא השגיחה בענין יען שעל ידי זה תפיק רצונה להיות אשת יהודה ולהוליד לו בנים, על כן הסכימה בדבר. אלא שלהלן יבואר בס"ד שמרמיזותיה היה לו להכיר הענין.

אולי ז"ש במדרש (ילקו"ש בראשית רמז קמה) "ותשב בפתח עינים. מלמד שהלכה וישבה בפתחו של אברהם אבינו, מקום שכל העינים מצפים לראותו". והדברים סתומים. אולם לפי המתבאר אפשר שזהו המכוון, שידעה הסוד של פתחו של א"א שדרכו נכנסו הנשים לביתו ומשפחתו, והוא המקום שבא לידי ביטוי עיני ה' המשוטטות בארץ, שההשגחה מלוה את חסידיו שמיד יפגשו את בת זוגם. [עוד רמז יש בדבר, כי כמה וכמה דברים דומים בין רבקה לתמר, זו כסתה עצמה בצעיף וזו כסתה בצעיף, זו ילדה תאומים וזו ילדה תאומים, וכמו שהזכירו במדרש. גם בזה היה דמיון מסוים ששניהן נכנסו לאהלו של אברהם, וכמו שנאמר ביצחק ויביאה האהלה שרה. ועיין ספורנו והבן].

והנה האבן עזרא כתב, שהוא מקום שנפגשים ב' מעיינות, ולכן נקרא פתח עינים. נראה, שגם זה מכוון כדברינו, שהרי אליעזר פגש את רבקה על העין, ויעקב פגש את רחל על הבאר, ואמרו חז"ל שגם משה נזדמן לו זיווגו על הבאר. לכן עשתה תמר כן, שבכך יהיה הסימן מושלם, גם שפגע בה ראשונה, וגם היה זה על העין, ולכן היא מיועדת לו לאשה, ונקטה ב' עינים, לרמז על רבקה ורחל, היינו שיהודה גם הוא מזומנת לו בת זיווגו על העין. (ועיין להלן עוד בביאור פתח עינים).

אפשר, שבעת גזיזת הצאן היו בני אדם שמחים מאד, וכנזכר בנבל הכרמלי, ולכן חישה שבעת שמחתו תושלם נחמתו על אשתו, ובעידן חדוותא ירצה לישא אשה חדשה.

ויקח יהודה את תמר

אולם לגבי תמר, הנה נזכר שמה ולא נזכר שם אביה. אמנם חז"ל קבלו שהיתה בתו של שם בן נח, ויובאו דבריהם להלן. נראה, שכאן לא לקחה לאשה משום שהיתה בת אדם מסוים, אלא מצד המעלות שראה בה, היינו שהיתה ידועה במעלותיה. ועיין רוקח שביאר שכשמה כן היא, "מה תמר זה יש לו לב אחד לאביו שבשמים כך היתה תמר זו לב אחד לאביה שבשמים" (סוכה מה:). והאלשיך ציין לפסוק צדיק כתמר יפרח (תהלים צב, ג).

ונראה לחדש ענין גדול ביסוד קידושין שקודם מתן תורה. שגדר קידושין נתבאר בגמ' (קידושין ב:): "דאסר לה אכולי עלמא כהקדש", היינו שמפרישה משאר העולם, אולם גדר הנישואין הוא מה שמכניסה לביתו. הקידושין שמים 'לקיחה' - כי יקח איש אשה, והם קנין בדומה לקנין ממון, אבל הנישואין הם ההכנסה בפועל לבית. ולאחר מתן תורה אין מציאות שאדם אוסר אשה על כל העולם ויכול לשייר בה חוץ מפלוני ופלוני, אלא הקידושין הם גם מה שהיא מקודשת ומיועדת רק לאדם זה בלבד. אבל נראה, שקודם מתן תורה היו הקידושין קנין ממוני יותר מקנין אישות, והיה שייד לקדש אשה היינו לאסרה על כל העולם מחד גיסא, אבל המקדש היה יכול לשייר בה כרצונו.

ובסגנון דומה, שיהודה לקחה, אולם היה בזכותו לתתה לאשה לבנו, או לקחתה לעצמו, והקנין בתמר משונה מהקנין של אישות של אחר מתן תורה.

ובזה נוכל להבין שאלות רבות ודקדוקים רבים בפרשה דידן. שהנה בטעם שהוציאה לשריפה, ביארו במדרש (ב"ר פה, ז): "הוציאה ותשרף". אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר אמר משום רבי מאיר, תמר בתו של שם היתה, וכתוב (ויקרא כא) ובת איש כהן, לפיכך הוציאה ותשרף". ויעויין ברמב"ן שתמה על כך מאד, הלא גם בדיני ישראל אין הזקוקה ליבום נחשבת כאשת איש, ואיך החשיבה כארוסה שדינה בשריפה. אבל לפי דברינו שבעצם היתה תמר לקוחה על ידי יהודה, אלא שיהודה היה יכול לתתה לאשה לאחד מבניו או לו לעצמו, הנה מבואר שהיתה כארוסה גם לאחר מיתת בניו, שכל עוד יהודה לא ביטל את ליקוחיה עדיין היא כארוסה. מעתה יובן שאכן דקדוק

להביא מבת כהן כי תחל לזנות, כי בפשטות איירי בארוסה בלבד (כי הנשואה אפשר שכבר איננה 'בת כהן' לגמרי, וכדמוכח לגבי תרומת בית אביה), והיא דינה בשריפה, וגם כאן היה דינה כארוסה בלבד.

ובזה יובן מדוע נזכר 'ויקח יהודה אשה - ושמה תמר', כי יהודה עשה בה פעולת ליקוחין, אלא שבתחילה יעדה לער בכורו, ומאחר שהבכור מת ניתנה לאונן, ואחר כך המתונה שתנתן לשלה. יהודה עשה בה את פעולת הליקוחין, ובידו היה הענין למי לתתה, ולכן הוצרכה להמתין ש'תנתן' לשלה, לא ששלה יבוא וישאנה, אלא שיהודה שלקחה ייעד אותה לשלה בנו.

אפשר שעיקר סוג ליקוחין אלו היה נהוג באופן שהבנים היו קטנים, וכעין מה שהאב מקבל קידושין עבור בתו כשהיא קטנה כך היה האב נותן קידושין בעבור בניו כשהם קטנים. אולם מ"מ עיקר הענין הוא שיהודה הוא לקחה ועל פי דעתו היתה ניתנת לאיש.

עפ"י² נוכל להבין ענין נוסף, שעל הנאמר 'ולא יסף לדעתה' הובאו ב' פירושים. בגמ' (סוטה י.) אמרו שלא פסק לדעתה, וכמו קול גדול ולא יסף. אולם בספרי (בהעלותך פח) אמרו שלא הוסיף לדעתה. והנה למ"ד שלא הוסיף לדעתה עוד, הענין מובן, שאחר שנתברר שכלתו היא והכלה אסורה על חמיה, לכן הפסיק לדעתה עוד. אבל למ"ד שלא פסק מדעתה, צ"ב איך הותר בכלתו. אבל למבואר הדברים מובנים מאד, שמאחר שיהודה לקחה והיתה כקנינו, הנה גם לו היה מותר לקחתה לו לאשה, אלא שהוא ייעד אותה לבניו, אבל אחרי שנתברר שהיתה בתולה והבנים לא נשאו אותה לאשה מעולם, הנה לא היתה נחשבת לכלתו כלל, כי מצד הקידושין הוא היה הלוקח, ומצד הנישואין הם לא נשאו אותה מעולם, נמצא שאיננה כלתו ומותר בה כאשה, ולכן לא פסק מדעתה. שהרי כעת נתברר שראויה היא לו וצדקה ממנו.

זהו גם הפירוש שבי אלמנה בית אביך, היינו שישבה בבגדי אלמנה בהיכר שהיא עדיין מיועדת וקשורה למשפחת בעלה, כי לולי כן לשם מה הוצרכו לבגדי היכר שהיא אלמנה. ולכן גם נזכר שהתעטפה בצעיף שהיא בגד לפנויה כמו לגבי רבקה שהתעטפה בצעיף, ולאחר שבא עליה הסירה את הצעיף ולבשה בגדי אלמנותה. כי היו הבגדים לסימן והיכר בין הפנויה לקשורה וארוסה לבית בעלה. אבל לאחר מתן תורה האשה ניתרת במיתת הבעל ואינה צריכה לשום היכר, שהרי פנויה היא. ויהודה אמר 'לתמר כלתו', היינו שעדיין היא קשורה לביתו ולא פסק ממנה קנין הליקוחין, ולכן הזכיר שבי אלמנה, לא שמשלחה מביתו, אלא שתשב ותמתין שם כאלמנה השייכת עדיין למשפחת הבעל, וביאר הטעם שחושש שאם תשאר בביתו ירצה שלה לישא אותה בקטנותו, וכבר הוכח מער ואונן שמתו בקטנותם, לכן תמתין שם עד שיגדל שלה.

עפ"י² נוכל להסביר פשר דברי יהודה 'צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני', ושאלנו שהלא עיקר הענין היה לברר ממי היא מעוברת. אבל ביאורו הוא, שמאחר שיהודה לא רצה לתתה לשלה בנו, הרי, אם טעמו משום שמה שהיו קטנים גרם, אם כן היה לו ליהודה לשאתה לאשה, שהרי יהודה היה גדול בשנים ואין חשש, (וגם אם לא רצה לשאת אשה על נשיו, היה לו לקחתה עתה לאחר מות אשתו),

ואם טעמו משום שהיא קטלנית, היינו שאינו חפץ עוד לתתה לאיש, מדוע זה הושיבה צרורה בבית אביה, שיגרשנה מביתו ותנשא לכל אשר תחפוץ.

לפי"ז יבואר, 'צדקה', ואכן היא מעוברת 'ממני', והיא גם צדקה יותר מיהודה, כי היא היתה ראויה או ליהודה או לשלה, ומאחר 'שלא נתתיה לשלה בני', אם כן היה עלי לקחתה לאשה, ולכן היא צודקת יותר ממני, וגם צודקת במה שנתעברה ממני, וכשני הפירושים בתיבת ממני.

תמר

ועדיין יש מקום לשאול, מאחר שתמר היה לה הערבון, מדוע לא שלחה ליהודה את הסימנים תיכף ומיד, ומדוע המתינה עד שנודע הריונה ואז דונה למיתה, וכמו שמוטב לאדם ליפול לכבשן האש ולא להלבין פני חברו ברבים, יותר היתה צריכה לקיים ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ולהזהר שלא לבוא לידי חשד. פשיטא, שאם היה נודע ליהודה שהיא הקדשה בעינים, ושהרתה ממנו, תיכף היה מחזירה לביתו בכדי שלא יודע שעל ידי זנות נתעברה ממנו.

ובדברי חז"ל משמע, שלא די שלא הסתירה את הריונה אלא שהיתה מפרסמת בגלוי, שאמרו (ב"ר פה"י) "וגם הנה הרה לזנונים, אלא מלמד שהיתה מטפחת על כריסה, ואומרת מלכים אני מעוברת, גואלים אני מעוברת". עוד אמרו (ילקו"ש בראשית רמז קמה) "וגם הנה הרה לזנונים, שהיתה נכנסת למרחץ, ואומרת לחבירותיה עברו מלפני, שאני טעונה מלכים".

נראה שחז"ל דקדקו כן מלשון הכתוב, וַיִּגְדַּל לַיהוָה לְאִמֵּר זָנְתָה תָמָר כְּלֶתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזִנוּנִים, ושאלנו הלא עיקר הראיה שזינתה נובעת ממה שהרתה, ומדוע הרחיקו את העיקר והדגישו את הטפל, ודי באמרם הנה תמר כלתך הרתה. גם הלשון 'וגם הנה' משמע שהוא דבר חדש וטענה נוספת. אלא שבי' ענינים הגידו ליהודה, א] זנתה תמר כלתך והראיה לכך ממה שהרתה. ב] ועוד, שלא די שאינה מסתירה הענין, אלא שגם הנה 'הרה לזנונים', לא נאמר 'הרתה', אלא שהיא מפרסמת שהיא הרה למרות שכולם יודעים שאי אפשר לה להתעבר בלתי זנות. היינו שהיא מפרסמת את הזנונים. ועיין מלבי"ם (הושע א,א) שכפל אות נוי' 'זנונים' מורה שהזנות בפרהסיא ובגלוי, ולכן לא אמרו לזנונים. היינו שיש כאן תביעה על עצם הפריצות שנעשתה כאן, שמפרסמת זנוניה בגלוי.

ואגב הדברים למדנו, גם הטעם ששלחו להגיד ליהודה, כי נזכר בכתוב לפני כן 'לא היתה בזה קדשה'. היינו שבמקומה לא היתה התופעה של קדשות. אפשר שגם זה חלק מהמקור שתמר בתו של שם היתה, שהרי שם גזר על העריות בדור שאחר המבול (עיין ע"ז לו:), וכל כך היו גדורים עד שבכל מקומם לא היתה תופעה של קדשות. מטעם זה, כשמופיעה אשה הרה לזנונים, מיד שלחו ליהודה שהוא הבעל דין, שיבוא ויתבענה על מנת להוציא דינה, למען ישמעו ויראו.

בעל כרחך נצטרך לומר, שתמר איבדה את הערבון. וכך גם קיבלו חכמי האמת, שאמרו (ב"ר פה"י) "היא מוצאת וגוי". א"ר יודן, מכאן, שנאבדו והמציא הקב"ה אחרים תחתיהן, המד"א (ויקרא ה) או מצא אבדה וגוי". ובגמ' (סוטה י:) "היא מוצאת, היא מיתוצאת מיבעי ליה. א"ר אלעזר, לאחר

שנמצאו סימניה בא סמאל וריחקן, בא גבריאל וקירבן, היינו דכתיב למנצח על יונת אלס רחוקים לדוד מכתם, אמר רבי יוחנן משעה שנתרחקו סימניה נעשית כיונה אילמת, לדוד מכתם שיצא ממנה דוד שהיה מך ותם לכל". נראה ששני דרשות לפנינו, בדרשת המדרש למדנו שהמציא הקב"ה סימנים חדשים, היינו שהומצא לידיה. אבל לפי הגמ' מצאה את הסימנים עצמם שאיבדה אותם קודם לכן. אולם שניהם דרשו לשון 'מוצאת' מלשון מציאה.

יש מקום לומר, ששני הדרשות אין בהם מחלוקת, אלא ב' פעמים שלחה לחמיה. כי בפסוק נאמר 'והיא שִׁלְחָה אֶל חַמְיָה לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר אֶלֶּה לוֹ אֲנֹכִי הִרָה וְתֹאמַר הֶכֶּר נָא לְמִי הַחֲתָנָה וְהַפְתִּילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה', מבואר שבי' אמירות היו כאן. בפעם הראשונה לא היו לה הסימנים עצמם אלא שלחה לו דוגמתם, ולכן גם היא אמרה ברמיזה, לאיש אשר אלה לו אנכי הרה. היינו לאיש שכאלה לו. אבל בפעם השניה היו לה הסימנים עצמם שנאבדו ונמצאו, ולכן אמרה לו הכר נא למי החותמת וכו' 'האלה', כי היו ניכרים לו.

באופן נוסף ניתן לתרץ מדוע לא שלחה אל חמיה מיד, יען שהחזיקה את הסימנים המוכיחים ביותר שמיהודה נתעברה, ולכן בהגיע עת לדתה היתה מפרסמת שמחמיה נתעברה והראיה לכך הם הסימנים שהיא מחזיקה, חפצים ששייכים לחמיה. אולם משום שפרסמה בגלוי נענשה בפחד מיתה, ויהודה נענש על שאמר לאביו הכר נא בגדי עזים, ולכן נתבזה בהכר נא תחת גדי עזים, וכמבואר בגמ' שם.

חותמת פתילים מטה

הנה בביאור הפתילים נחלקו רבותינו הראשונים, י"א שהיא השמלה, ורבים תמהים כיצד יתן את שמלתו ויילך ערום, ויש מפרשים שהוא אזור המתנים, או כיסוי הראש. וקצת משמע שהפתיל היה בידו, ועל כולם אמרה לו 'אשר בידך'.

אולי היה להם פתיל (היינו חוטים מכורכים, כעין הנאמר פתיל תכלת) מיוחד להכיר בה את האדם, וכעין שהיה לו חותמת מיוחדת, ולכן בקשה ג' דברים שניכר בהם שהם שייכים לו. גם אפשר ליישב את שיטת האומרים שהיינו שמלה. שליהודה היתה שמלה מיוחדת בנוסף לכסותו לעורו, שמלת מלוכה, ועל ידי זה יהיו כל השלושה סימני מלכותו, ואת כל אלה החזיק בידו, כי לא היה נצרך לו ללבשם אלא בעת משפט וכדומה.

אולם נראה, שטעם בקשתה שלשה אלה, היה בזה כמה ענינים נכבדים. בפשטות יש מקום לומר, שבקשה ערבון, דברים שיזכירו לו את מעשה הביאה. כי בעת הביאה הסיר את החותמת מידו למען יהיה פנוי לענין, גם המטה הונח מידו. גם השמלה או אזור המתנים או צעיף הראש, הנה הסירם לעשות מלאכתו. נמצא ששלשה אלה יזכירו את הענין.

אולם יותר נראה, עפ"י המבואר למעלה שתמר כוונה שישאנה לאשה. על כן התחכמה לבקש דברים שאין מדרך הזונה לתת על הזנות, וגם יש בהם רמז על הנישואין. הלא השמלה היא רמז נכבד לנישואי אשה, וכמו שנאמר ופרשת כנפיך על אמתך, או כנף אביך לא תגלה. גם אין מוסרין

את החותם אלא לאשה השומרת לבעלה אוצרותיו, אבל בסתם אין נותנים החותמת לאיש אחר. גם ענין המטה הוא מצורת האדם ואינו נמסר בסתם. לכן רמזה לו שאינה חפצה באתנן אלא שיהיה שמו עליה. אבל יהודה מחמת רוח התאוה שהולבשה בו ממרום לא שת לבו לכל זאת.

ובדרך דרש ורמז, יש מקום לומר, שהנה ליהודה היו ג' בנים, שלה פרץ וזרח. ובגמ' (יבמות עו:): מבואר, שבני פרץ הם זרע המלכים שהמלך פורץ גדר ואין ממחים בידו, אבל בני זרח הם חשובים ונכבדים אבל אינם מלכים. אולי יש מקום לומר, שבני שלה אין בהם גם דרגת המלכות של זרח, אלא הם שבט יהודה בסתם. עפ"י אפשר, שרמזה לו על ג' סוגי הבנים שיקים, חותמך הם בני שלה, היינו שהם נקראים על שבט יהודה. פתילך הם בני זרח, שהם נכבדים ויש בהם גנוני מלוכה, וזה מרומז בשמלה. אולם זרח מרומז במטה, לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו.

עוד יש מקום לומר, שרמזה לו על ג' חלקי סוד היבום, שבהכרח לא תדע אשה סוד זה זולת אם היא ממשפחת בית אביו, וכמבואר להלן בס"ד.

ער אונן (ושלה)

הנה רבותינו דרשו ענין שמותם, ער נדרש, או מלשון "שהוער מן העולם" - שנתרוקן מן העולם (ב"ר פה, ד ורש"י שם), או מלשון שימות ערירי (ת"י), וברש"י במדרש שם, שער בהיפוך אותיות 'רע', שהיה רע בעיני ה'. אונן נדרש מלשון אנינות, היינו שיביא אנינות על עצמו (מדרש שם), או שיגרום אנינות לאביו (ת"י). ובטעם שמו שלה אמרו (מדרש שם) ש"נשתלשל מן העולם", היינו שלעומת אחיו הוא נותר בחיים, [ואולי גם רמזו בשמו הענין שהוא שלישי באחיו].

ונראה שרבותינו דרשו בשמותם את העתיד שלהם, היינו שמשמים נרמז בשמם ענינם, אבל אין זה טעם שמם. נראה שיותר קרוב לפשט, שיהודה נתן להם שמות כפי מצבו בעת ההיא, דוגמת יוסף שנתן שמות בניו על פי גלותו, כי נשני אלקים וכי הפרני, וגם משה נתן שמות בניו כי גר הייתי או כי אלקי אבי בעזרי, הנה גם יהודה נתן שמות בניו לפי מצבו בעת ההיא, אלא שלא פירש הכתוב הענין משום שיש בו משום גנות. הבכור נקרא ער על שם שהיה יהודה כערער בערבה, ערירי ממשפחתו. אונן על שם הצער של אנינות שגרם לאביו, ועל שם הצער שהיה בו יהודה. (לא מצאתי דברים מפורשים בענין, על כן הנני מתירא לומר את הדברים הבאים, אולם שמא יש בהם מן האמת, שמשום שני חטאים אלו נצטער במיתת שני בניו, על שעשה את יוסף ערירי ממשפחתו, ושהעירו ממשפחת בית אביו. ועל שגרם לאביו אנינות ימים רבים). ובבנו הראשון נתן הוא את השם כפי צערו בעת ההיא. אולם בבנו השני נתנה אשתו את שמו, כי הכירה בעומק הצער.

וכך גם יהיה טעם שם שלה, שמדברי הרמב"ן משמע ששלה הוא תרגום של כזיב, לשון שקר וכדב, וכמו אל תשלה את אמתך, לכן נזכר היכן נולד, ותיבת 'והיה' מופנית אל הלידה, שהלידה היה בכזיב. אולם יש מפרשים שהוא מלשון שגגה, ואפשר שכאן כבר דן את עצמו בכף זכות, שאחיו הם שגרמו את מכירת יוסף, ולכן היה הוא צריך לקראו שלה, אלא שיהודה היה במקום אחר בעת

הלידה ולכן היא קראה את שמו כך. אכן ולד זה נתקיים, שהרי לא היה כנגד החטאים אלא כנגד הסנגוריא על יהודה.

עוד יש מקום לפרש, שהנה התרגום יונתן מפרש כזיב 'פסקת', ובמדרש (ב"ר פה,ד) אמרו "בכזיב - פסקת, שם מקום". וצ"ב ששינה התרגום מכל מקום שמזכיר את שם המקום בלא תרגום כלל, שהרי שם ענין אין לו תרגום. אלא שידעה שפסקה מללדת, לכן גם לא נזכר בשלה הריון, אלא ותוסף עוד ותלד, כי הוא גם לשון הוספה וגם רומז ללשון הפסקה, שפסקה מללדת, והיה לכך רמז במה שיהודה היה בכזיב, ושמה שלה מלשון שליא (עיי' בנאמר עד כי יבוא שילה - בראשית מט, ובאבן עזרא שם), או מלשון הפסקה כמו אל תשלה אותי, ולכן היא קראה לו שלה לציין את מצבה, אבל שני הבנים הקודמים ציינו את מצבו של יהודה.

ונראה, שאע"פ שער ואונן שניהם מתו בעוון אחד על שהשחיתו לבטלה, וכמו שהוכיחו (יבמות לד): מהנאמר 'וימת גם אותו' ששניהם חטאו בענין אחד, מ"מ היה הבדל בין שניהם. כי חז"ל במדרש חילקו בין שניהם, שלגבי ער אמרו (ב"ר פה,ד) "שהיה מערה בגנות ומערה לאשפות", ולגבי אונן אמרו (שם ה) "היה דש בפנים וזורה מבחוץ".

נראה שההבדל נעוץ בדקדוק הכתובים. שלגבי ער נאמר - וְיָהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינָי ה' וַיִּמְתְּהוּ ה', ואילו לגבי אונן נאמר - וַיֵּרַע בְּעֵינָי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה. ושאלנו למה נאמר ב' פעמים שם ה' לגבי חטאו של ער, והלא בדברי הימים (דהי"א ב,ג), נאמר רק - וְיָהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינָי ה' וַיִּמְתְּהוּ. אלא מבואר שחטאו של ער היה סוג עברה שהיא 'רע בעיני ה'', ובראשונה נזכר שהיה רע בעיני ה', שזה החטא, ואחר כך נאמר העונש 'וימיתו ה''. רע זה היה ענינו שהיה חורש שהוא כינוי לדש וזורה במקום אחר, היינו שלא כדרכה, (אמנם האבן עזרא תמה על כך, אבל משמעות המדרש מוכיחה כך, ולכן אמרו מקום האשפות, וכ"ה ברש"י בדה"י שם), ומחמת שהדבר מגונה מצד עצמו לכן נקרא רע, שהיה במהותו רע. אבל אונן שהתחיל כראוי שהיה דש בפנים היה חטאו 'אשר עשה', היינו סוף הפעולה והתוצאה מה שהיה זורה מבחוץ. אולם למרות שהיה הבדל בדרגת הגנות והחטא, במהותם החטא שוה מה שהשחיתו לבטלה. ולכן כשנזכר במקומות נוספים ענין מיתתם, נזכרים בלשון יחיד, (בראשית מו,יב) וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. (במדבר כו,יט) וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן. גם ביארו חז"ל שמשום שעשו כמעשה ארץ כנען לכן מתו. ובדברי הימים לא נזכר כלל טעם מיתת אונן רק מיתת ער, שמשמע שדי בהזכרת חטא אחד מהם ללמד על השני (אולם עיי' מלבי"ם שם).

בענין היבום

והנה, בבני יהודה מצאנו דבר פלא, שבכל מקום שנזכר יחס יהודה, נזכר שהיו לו עוד ב' בנים ושמתו. א] בעת שירדו מצרימה, כתיב (בראשית מו,יב) וַיָּבִי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשִׁלָּה וְפָרְץ וְזָרַח וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּהִיו בְּנֵי פָרְץ חֶצְרוֹן וְחַמוּל: ב] ביחוס השבטים במדבר, כתיב (במדבר כו,יט) בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ג] בדברי הימים נאמר (דהי"א ב,ג-ד) בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן

וְשָׁלַח שְׁלוֹשָׁה נוֹלָד לוֹ מִבֵּית שׁוּעַ הַכְּנַעֲנִית וַיְהִי עַר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּמְיָתָהּ: וַתִּמָּר כָּלְתוּ
יְלָדָהּ לוֹ אֶת פֶּרֶץ וְאֶת זָרַח כָּל בְּנֵי יְהוּדָה חֲמֻשָּׁה:

בביאור הענין, יעויין רמב"ן (בראשית מו, ב. לח, ח) ורבינו בחיי (שם ושם א), שעל פי סוד היבום שהוא סוד הגלגול, ער ואונן הם פרץ וזרח. אולם הגר"א בדה"י כתב שער ואונן הם חצרון וחמול, לכן נמנים בני יהודה חמשה, וז"ש וימתר ער ואונן ויהיו בני פרץ חצרון וחמול, היינו שער ואונן נהיו בני פרץ.

ובפסוקים כאן מבואר טעם היבום, שיש בו ג' ענינים, וכמאמר יהודה לאונן. א] בָּא אֶל אֵשֶׁת אָחִידָה, ב] וַיִּבֶם אֹתָהּ, ג] וְהָקָם זָרַע לְאָחִידָה. שהם ג' אנשים הצריכים תיקון, א] אח המת, ב] אשת המת, ג] הקמת שם לאחיו. מטעם זה אכן היה אונן בא אל אשת אחיו, שהיה דש מבפנים, ויבם אותה, את רוח המת המקשקשת בה, אבל בחלק השלישי לא רצה, וכעדות הכתוב וידע כי לא לו יהיה הזרע, כי יחשב בנו הנולד שהוא האח המת, שזה עתה נתגלה לו בדברי אביו, לכן שיחת ארצה.

אפשר שזהו הרמז בג' הסימנים של תמר, שחז"ל מכנים אותם בשם סימנים לא בשם ערבון, החותם היינו בא אל אשת אחיד, שהרי היא חתומה על ידו. פתילך הוא היבום בשבילה, וזה הכינוי שרוח המת מקשקש בה שהוא קשור בה כפתיל. מטך הוא הקמת הזרע, היינו שהמטה מיועד להשען עליו, ורוח המת נשנעת על הבן הנולד, וזהו הקמת השם. מאחר שהסימנים ההם היו ידועים רק למשפחת יהודה או בית יעקב, לכן מוכח שתמר הרתה ליהודה ולא קבלה את הסימנים מהזונה עצמה, ואולי זהו הרמז במה שאמרה פעם נוספת למי החותמת ולמי הפתילים היינו מי היודע רמז ענינים, שעתה באו ער ואונן בפועל בהריון זה.

ומאחר שהובא כאן הפסוק מדברי הימים, ראיתי צורך לציין, שהנה נחלקו רבותינו האם אשת יהודה היתה כנענית או שכנען פירושו סוחר ותגר (עיי' בב"ר פה, ד וברמב"ן), ואכן בלשון התורה נזכר רק על אביה שהיה כנעני, ומזה נוכל להוכיח שלא היתה מזרע כנען אלא שהוא מכונה כנעני על שם מסחרו, גם תואר 'אישי' כנעני מורה שהיתה מלאכתו כנען, כמו איש תם או איש שדה שהוא תואר למעשיו, אבל מהפסוק בדברי הימים שנאמר 'בת שוע הכנענית', שהיא מכונה כנענית, זה משמע שהיתה מזרע כנען. ועל קושית הרמב"ן כיצד יהיה גואל ישראל מזרע כנען, ניישב שאכן רק מבני תמר הקים להם זרע מושלים וצדיקים לא משלה. אלא שיש מקום לדחות, שאם היה כתוב 'כנענית בת שוע' אכן היה מוכח שהיא מזרע כנען, אבל עתה שכתוב בת שוע הכנענית, הרי שתואר כנען מוסב אל שוע. אולם נוכל להבין טעם המחלוקת, שזה משמע לו שהנאמר בתורה עיקר וזה משמע לו שהנאמר בדברי הימים עיקר.

עדולם

והנה, בפרשה דידן נזכרים כמה וכמה מקומות, עדולם, כזיב, פתח עינים. והמעין בספר יהושע יראה שכולם מקומות בנחלת יהודה. (יהושע טו, לה) גְרָמוֹת וְעֵדְלָם. (שם מד) וְקַעֲלָה וְאַכְזִיב, ויעויין באבן עזרא ורד"ק (מיכה א, יד) שביארו שאכזיב היא העיר כזיב ששם ילדה את שלה. ומבואר שם

שכל אלה ערים בשפלת יהודה, ובזה יובן על פי פשוטו של מקרא מדוע נאמר 'וירד יהודה', שהרי אביו היה בחברון, והוא ירד לשפלת יהודה, ולכן נזכר שירד. (אולם גם בנחלת אשר היה מקום בשם אכזיב, אולם ב' מקומות הם כנראה למעיין בספר יהושע).

ולמ"ד (סוטה י.) שפתח עינים הוא שם מקום, והביא לכך הפסוק (יהושע טו, לד) תפוח וְהַעֲיִנִים, מבואר שגם פתח עינים הוא מקום בנחלת יהודה. ובלשון הגמ' "ר' חנין א"ר מקום הוא ששמו עינים וכן הוא אומר תפוח והעינים", משמע ששמו רק עינים, והיא ישבה בפתח המקום הלז. אולם אפשר שבדקדוק הביאו בגמ' גם תיבת 'תפוח', אותיות 'פתח', היינו שישבה על פרשת דרכים שבין תפוח לעינים, ונרמז על פתח עינים, על הדרך שבין תפוח לעינים.

והנה, כתיב (מיכה א, יד-טו) לָכֵן תִּתְּנִי שְׁלוֹחִים עַל מוֹרְשֵׁת גַּת בְּתֵי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל: עַד הִירֵשׁ אָבִי לָךְ יוֹשְׁבַת מְרֻשָּׁה עַד עַדְלָם יָבֹא כְבוֹד יִשְׂרָאֵל: ואמרו במדרש (ב"ר פה, א) "מלכן וקדושן של ישראל עד עדולם יבא, כבודן של ישראל עד עדולם יבא, דכתיב ויט עד איש עדולמי". חז"ל דרשו תיבת 'אבי' על אבינו שבשמים, וכבודן של ישראל גם הוא עד עדולם יבוא.

ותראה שגם דוד בעת שברח מאת שאול, כתיב (ש"א כב, א) וַיֵּלֶךְ דָּוִד מִשָּׁם וַיִּמְלֹט אֶל מְעַרְתַּי עַדְלָם וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו וְכָל בֵּית אָבִיו וַיֵּרְדוּ אֵלָיו שָׁמָּה. כי בעדולם החלה להתנוצץ מלכות בית דוד - מלכות יהודה.

מסתברים הדברים שהדברים רומזים למלכות יהודה, אלא שלא ידעתי להולמם. גם ענין חירה רעהו, ובכללם הדקדוקים בפסוקים הנוגעים לכך, בכל אלה לא מצאתי לעי"ע ביאור מספיק, והי' אייר עיני במאור תורתו אמן.

שבת שלום ומבורך